

LEKÁR A LIEČITELIA

Peter Kováč^{1,2}

¹ Ústav súdneho lekárstva Lekárskej fakulty Univerzity Komenského, Bratislava

² Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta Trnavskej univerzity, Trnava

Pojem „liečiteľ“ ani „ľudový liečiteľ“ slovenské právo nepozná. Právna úprava postavenie liečiteľov a výkonu ich činnosti neexistuje. Z tohto dôvodu sa za liečiteľa môže prehlásiť ktokoľvek. Takáto osoba vôbec nemusí mať žiadne medicínske vedomosti a môže vykonávať svoju činnosť prakticky bez akéhokoľvek obmedzenia. Neexistuje žiadna právny predpisom stanovená podmienka, ktorú by osoba, ktorá chce vykonávať činnosť liečiteľa musela splniť. Jediné limity pre činnosť liečiteľov stanovuje prakticky len Trestný zákon. Vzťah lekára a liečiteľa upravuje aj zákon č. 578/2004 Z. z.

Kľúčové slová: liečiteľ ľudový, vzťah k lekárom, Slovensko, právna úprava.

Via pract., 2008, roč. 5 (1): 44–45

Úvod

V Slovenskej republike sa prakticky ktokoľvek môže prehlásiť za „liečiteľa“ či „ľudového liečiteľa“. Bohužiaľ okrem seriózných liečiteľov, ktorý vychádzajú z tradície a ľudových znalostí, existuje aj celý rad osôb, ktoré sa stali liečiteľmi skôr pre zväčšenie svojho materiálneho blahobytu, ako pre snahu pomôcť chorým. Tí z druhej skupiny využívajú situáciu a od chorých dokážu vylákať značné sumy peňazí. Prítom ich činnosť môže veľmi často skončiť až poškodením zdravia ich klientov. Nedávno sa v médiách dokonca objavil prípad, keď 25-ročná žena počas zákroku ľudového liečiteľa zomrela (k tomu pozri šot „Smrť u liečiteľa“, Televízne noviny, TV Markíza, 17. 12. 2007) (1, 2). V tomto článku sa preto zameriam na právnu úpravu liečiteľstva a vzťah lekára a liečiteľa, pričom sa mu budem venovať predovšetkým z pohľadu práva.

Právne postavenie liečiteľa

Pojem „liečiteľ“ ani „ľudový liečiteľ“ slovenské právo nepozná. Právna úprava postavenie liečiteľov a výkonu ich činnosti neexistuje. Nakoľko činnosť liečiteľov nemá osobitnú právnu úpravu, vychádzajú zo základných právnych princípov musím konštatovať, že právo ich reguluje iba veľmi voľne a nepriamo. Voľnosť liečiteľov vychádza z platného znenia Ústavy Slovenskej republiky, ktorá v článku 2 ods. 3 ustanovuje, že „každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá.“

Z tohto dôvodu sa za liečiteľa môže prehlásiť ktokoľvek. Takáto osoba vôbec nemusí mať žiadne medicínske vedomosti a môže vykonávať svoju činnosť prakticky bez akéhokoľvek obmedzenia. Neexistuje žiadna právny predpisom stanovená podmienka, ktorú by osoba, ktorá chce vykonávať činnosť liečiteľa musela splniť.

Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov definuje zdravotnú starostlivosť v § 2 ods. 1 ako „súbor pra-

covných činností, ktoré vykonávajú zdravotnícki pracovníci, vrátane poskytovania liekov, zdravotníckych pomôcok a dietetických potravín s cieľom predĺženia života fyzickej osoby, zvýšenia kvality jej života a zdravého vývoja budúcich generácií; zdravotná starostlivosť zahŕňa prevenciu, dispenzarizáciu, diagnostiku, liečbu, biomedicínsky výskum, ošetrovateľskú starostlivosť a pôrodnú asistenciu.“ Z dikcie citovaného ustanovenia je zrejmé, že zdravotnú starostlivosť môžu poskytovať iba zdravotnícki pracovníci (3). Tími sú podľa § 27 zákona č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov lekári, zubní lekári, farmaceuti, sestry, pôrodné asistentky, technici laboratórnej medicíny, medicínsko-technickí laboranti, zdravotnícki laboranti, farmaceutickí laboranti, laboranti pre zdravotnícke pomôcky, asistenti, optometri, zubní technici, očné optici, ortopedickí technici a iní pracovníci v zdravotníctve (4). Pojem asistenti zahŕňa fyzioterapeutov, verejných zdravotníkov, rádiologických asistentov, zdravotníckych záchranárov, dentálne hygieničky, asistentov hygieny a epidemiológie, asistentov výživy, masérov, sanitárov a zdravotníckych asistentov. Pojem iní pracovníci v zdravotníctve zahŕňa nasledovné povolania: logopéd, psychológ, liečebný pedagóg, špeciálny pedagóg, biológ, fyzik, genetik a chemik.

Z uvedeného jednoznačne vyplýva, že liečiteľia nepatria medzi zdravotníckych pracovníkov. To má samozrejme ďalekosiahle právne dôsledky. Na rozdiel od zdravotníckych pracovníkov, liečiteľia nemajú povinnosť registrovať sa, ani ich register nikto nevedie. Na rozdiel od zdravotníckych pracovníkov (napríklad lekárov), liečiteľia nepotrebujú žiadnu licenciu ani „povolenie na poskytovanie“ zdravotnej starostlivosti. Liečiteľia ani nemajú uloženú povinnosť sa sústavne vzdelávať a preukazovať svoje vzdelávanie. Rovnako liečiteľia nemajú zákonom založenú povinnosť uchovávať mlčanlivosť o všetkom, čo sa dozvedeli v súvislosti so svojou činnosťou.

Preto pre liečiteľov v trestnom konaní neplatí zákaz výpovede z dôvodu ochrany mlčanlivosti.

Činnosť liečiteľov nikto nepovoľuje. Liečiteľia nepodliehajú žiadnej odbornej kontrole svojej činnosti. Nakoľko liečiteľia neposkytujú, ako už bolo uvedené, zdravotnú starostlivosť, nemôže ich kontrolovať Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou ani ministerstvo zdravotníctva. Prípadná kontrola liečiteľa zo strany týchto inštitúcií by bolo jednoznačne prekročením ich právomoci.

Liečiteľ je teda z pohľadu práva úplne obyčajným občanom bez zvláštnych práv a povinností. Jediné limity pre liečiteľov právo stanovuje vyslovene nepriamo, vo viacerých zákonoch upravujúcich oblasti spoločenského života súvisiace s liečiteľstvom.

Právne limity činnosti liečiteľa

Liečiteľstvo vykonávané za finančnú odmenu môže byť nepochybne považované za zárobkovú činnosť. Ak teda liečiteľ vykonáva svoju činnosť za odplatu, môže sa dopustiť priestupku na úseku podnikania podľa § 24 ods. 1 písm. c) zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov. Tohto priestupku sa dopustí osoba, ktorá neoprávnené vykonáva „obchodnú, výrobnú alebo inú zárobkovú činnosť“. Za takýto priestupok možno uložiť pokutu až do výšky 10 000 Sk a prípadne aj zákaz výkonu činnosti až na jeden rok (5).

Liečiteľ sa svojou zárobkovou činnosťou môže dopustiť aj trestného činu neoprávneného podnikania. Za neoprávnené podnikanie v zmysle Trestného zákona sa považuje neoprávnené poskytovanie služieb alebo vykonávanie inej zárobkovej činnosti v rozpore so živnostenským zákonom alebo inými právnymi predpismi (zápis v obchodnom registri, podnikanie podľa osobitných predpisov, osoba, ktorá vykonáva poľnohospodársku výrobu a je zapísaná do evidencie podľa osobitného predpisu), ktoré ustanovujú podmienky na ich prevádzkovanie, ale aj nad rámec oprávnenia. Takéto neoprávnené podnikanie môže byť trestné. Pokiaľ by liečiteľ vykonával svoje aktivity aspoň v malom rozsahu (teda výnos z jeho činnosti

by presiahol 8 000 Sk) a súčasne by nemal na takúto činnosť podnikateľské oprávnenie s cieľom získať z nej trvalý príjem, dopustil by sa trestného činu neoprávneného podnikania podľa § 251 Trestného zákona. Za takéto neoprávnené podnikanie by liečiteľovi mohol hroziť trest odňatia slobody až na jeden rok. Ak by však získaný prospech bol väčší (najmenej 80 000 Sk), trest odňatia slobody sa zvyšuje na 6 mesiacov až tri roky. Pri značnom prospechu (najmenej 800 000 Sk) hrozí už trest odňatia slobody na jeden až päť rokov a pri prospechu veľkého rozsahu (nad 4 milióny korún) trest odňatia slobody dosahuje štyri až osem rokov (6).

Trestný zákon pamätá aj na situáciu, keď liečiteľ poškodí zdravie inej osoby. V Trestnom zákone účinnom od 1. januára 2006 je nová skutková podstata – poškodenie zdravia podľa § 162, ktorá je pomerne vhodná na postihovanie liečiteľov, ak poškodia zdravie svojho klienta. Tohto trestného činu sa dopustí páchatel, ktorý napriek tomu, že nemá predpísanú odbornú spôsobilosť zdravotníckeho pracovníka alebo iného odborného pracovníka v zdravotníctve, vykonáva úkony zdravotnej starostlivosti a neodborným vyšetrovacím alebo liečebným úkonom alebo nesprávnou indikáciou liekov, liečiv alebo iných zdravotníckych pomôcok, čo aj z nebanlivosti,

- bezprostredne ohrozí život iného,
- inému ublíži na zdraví, alebo
- uskutoční bez súhlasu iného vyšetrovací alebo liečebný úkon alebo nesprávnou indikáciou liekov, liečiv alebo iných zdravotníckych pomôcok a takým úkonom ohrozí jeho zdravie.

Za tento trestný čin možno uložiť trest odňatia slobody až na tri roky. Ak však takýto trestný čin spácha páchatel na chránenej osobe alebo závažnejším spôsobom konania, trest odňatia slobody sa zvyšuje na jeden rok až päť rokov. Tu musím uviesť, že chránenou osobou je podľa § 139 ods. 1 Trestného zákona aj dieťa, tehotná žena, blízka osoba, odkázaná osoba, osoba vyššieho veku a chorá osoba. Dieťaťom sa na účely Trestného zákona rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov, ak nenadobudla plnoletosť už skôr (sobášom po dovŕšení 16. roku života). Blízkou osobou je podľa § 127 ods. 4 Trestného zákona príbuzný v priamom pokolení, osvojiteľ, osvojenec, súrodenc a manžel; iné osoby v rodinnom alebo obdobnom pomere sa pokladajú za navzájom blízke osoby len vtedy, ak by ujmu, ktorú utrpela jedna z nich, druhá právom pociťovala ako ujmu vlastnú. Odkázanou osobou sa v Trestnom zákone rozumie osoba, ktorá svojou výživou, výchovou, hmotným alebo iným zaopatrením alebo starostlivosťou je odkázaná na páchatela. Osoba vyššieho veku je podľa § 127 ods. 3 Trestného zákona osoba staršia ako 60 rokov. Chorou osobou je podľa definície v § 127 ods. 6 Trestného zákona osoba, ktorá v čase činu trpí fyzickou chorobou alebo duševnou

chorobou, aj keď prechodnou, bez ohľadu na to, či je dočasne práceneschopná, ako aj osoba so zmenenou pracovnou schopnosťou, invalidná osoba alebo osoba s ťažkým zdravotným postihnutím, pričom intenzita takej choroby alebo postihnutia zodpovedá ťažkej ujme na zdraví.

Závažnejší spôsob konania definuje Trestný zákon v § 138. V prípade trestného činu poškodenia zdravia pôjde najmä o páchanie trestného činu po dlhší čas, prípadne surovým alebo trýznivým spôsobom či lstou. Nemožno vylúčiť ani využitie tiesne, neskúsenosti, odkázanosti alebo podriadenosti, či spáchanie tohto trestného činu na viacerých osobách.

V prípade spôsobenia ťažkej ujmy na zdraví alebo dokonca smrti hrozí páchatelovi trest odňatia slobody na tri až osem rokov.

Vzťah lekára a liečiteľa

Jediný právny predpis, ktorý rieši vzťah lekára a liečiteľa je zákon č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Ten ustanovuje každému zdravotníckemu pracovníkovi v § 80 ods. 1 písm. d) povinnosť vykonávať svoje zdravotnícke povolanie odborne, v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi a s etickým kódexom. Týmto odkazom ustanovuje Etický kódex zdravotníckeho pracovníka ďalšie právne záväzné povinnosti. V časti „Lekár, zubný lekár a ostatní pracovníci v zdravotníctve“ Etický kódex výslovne uvádza, že zdravotnícky pracovník nesmie podporovať osoby vykonávajúce činnosť, ktorú môže vykonávať len zdravotnícky pracovník.

Z logiky veci vyplýva, že Etický kódex neobsahuje absolútny zákaz podpory či spolupráce s liečiteľmi. Lekár teda môže podporovať či spolupracovať s liečiteľmi. Takito liečiteľa však nemôžu vykonávať činnosti, ktoré môže vykonávať len zdravotnícky pracovník. Lekár teda v zásade môže odporučiť napríklad bylinkára, pokiaľ sa vyčerpajú možnosti farmakoterapie.

Treba však na tomto mieste upozorniť, že zákon č. 578/2004 Z. z., ani jeho dôvodová správa neuvádza vysvetlenie, čo myslel zákonodarcia pod

pojmom podporovať (7). Potom obsah pojmu „podporovať“ treba vykladať iba logicky a gramaticky, čo znamená, že zdravotnícky pracovník nesmie takýmto osobám pomáhať, či už materiálne alebo nemateriálne, utvrdzovať ich v činnosti a umožňovať im činnosť.

Zákon nestanovuje žiadne obmedzenia, ktoré by lekárovi bránili byť súčasne aj liečiteľom. Na druhej strane je však postavenie lekára – liečiteľa v porovnaní s liečiteľmi, ktorý nie sú zdravotníkmi pracovníkmi právne horšie a problematickejšie. Na lekára sa pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti plne vzťahujú všetky právne normy upravujúce jej poskytovanie. Stanoví hranicu, kedy lekár ešte poskytuje zdravotnú starostlivosť, čo aj vo forme alternatívnej medicíny a kedy už nie je v postavení lekára a je „iba liečiteľom“ je prakticky nemožné. Zastávam preto názor, že v prípade spôsobenia ujmy na zdraví sa na takúto osobu prakticky vždy bude hľadieť ako na lekára a nie ako na liečiteľa. Vzhľadom na to sú sankcie ktoré hrozia lekárovi – liečiteľovi neporovnateľne vyššie ako by to bolo v prípade laika. Vždy tu bude totiž nutné brať do úvahy jeho medicínske vzdelanie a jeho zákonné povinnosti zdravotníckeho pracovníka.

Záver

Právna úprava postavenia liečiteľov a výkonu ich činnosti fakticky neexistuje, čo znamená, že liečiteľom sa môže stať ktokoľvek len tým, že sa za liečiteľa vyhlási. Neexistuje žiadna právnym predpisom stanovená podmienka, ktorú by osoba, ktorá chce vykonávať činnosť liečiteľa musela splniť. Hranice pre činnosť liečiteľov stanovuje prakticky len zákon o priestupkoch a Trestný zákon. Vo vzťahu lekára a liečiteľa existuje len jediné obmedzenie – lekár nesmie podporovať osoby vykonávajúce činnosť, ktorú môže vykonávať len zdravotnícky pracovník. To však neznamená absolútny zákaz spolupráce lekára a liečiteľa. Dokonca aj lekár sám môže byť zároveň aj liečiteľom, aj keď v reálnom živote sa prakticky nedá určiť hranica medzi týmito dvoma rolami.

JUDr. MUDr. Peter Kováč, PhD.
Ústav súdneho lekárstva LF UK
Sasinkova 4, 811 08 Bratislava
e-mail: peter@kovac.sk

Literatúra

- Jedinák M. Smrť u liečiteľa. Televízne noviny. TV Markíza, 17. 12. 2007. <http://archiv.markiza.sk/?31337d=17.12.2007&31337p=1&31337v%5B%5D=29690>. Prístupné 9. februára 2008.
- Jedinák M, Mikolášová D. Smrť nezavinil. Televízne noviny. TV Markíza, 18. 12. 2007. <http://archiv.markiza.sk/?31337d=18.12.2007&31337p=1&31337v%5B%5D=29781>
- Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
- Anonym: dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Číslo parlamentnej tlače 639, 3. volebné obdobie NR SR. Dostupné na <http://www.nrsr.sk>.